

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

УДК 811:378.147

Г.Д. Антонюк

Національний університет “Львівська політехніка”

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК МОДЕЛЬ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

© Антонюк Г.Д., 2007

У пропонованій роботі з точки зору лінгвометодики розглядаються проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі. Зазначається, що основу вивчення іноземних мов становить спілкування, яке розглядається в площині особистісної взаємодії (інтерактивності). Завдяки інтерактивності сучасний урок іноземної мови можна розглядати як модель міжкультурної комунікації, що в умовах полікультурного простору є важливим і актуальним.

This article treats the most urgent problems of foreign language teaching from linguo-ethnological point of view. It focuses on the process of teaching as a personal interaction. Due to its interactional nature a foreign language lesson is regarded as a model of cross-cultural communication, which has a great importance within the polycultural space in modern world.

Сучасний стан міжнародних зв'язків України, вихід її на європейський та світовий простір дають змогу розглядати іноземну мову як важливий засіб міжкультурного спілкування. Основне призначення ІМ як предметної навчальної галузі – сприяти опануванню студентами умінь і навичок спілкування в усній і писемній формах відповідно до завдань і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях. Відповідно до цих реалій у новітній педагогічній науці формулюється теорія про процес навчання як про взаємообумовлену активність викладача і учня.

Мета наукового дослідження – показати, що основою процесу навчання є по-особливному організоване **спілкування**, яке повинно сприяти становленню і розвитку особистості. Таке спілкування слід розглядати як процес міжособистісної взаємодії. Саме такий вид навчання, де системоформувальним фактором є взаємодія учасників навчального процесу з предметним оточенням, з іншими учасниками та з їх власним досвідом, називається **інтерактивним**, і саме таке навчання дає змогу досягти найкращих результатів в процесі вивчення іноземної мови. Можливість такої організації навчального процесу (НП) є обґрунтована психологами. В.Я. Ляудіс підкреслює, що різні форми актуалізації, які розглядаються як методичні засади, що активізують особистісну позицію і досвід учасників навчання (діалог, колективне вирішення проблемної ситуації, групова дискусія, групове співробітництво), повинні виступати і в іншій якості – як предмет засвоєння, становлення, формування, що відповідає принципіві єдності екстеріо-інтеріорізації в процесі становлення суб'єкта навчання за умови системної організації ситуацій продуктивних взаємодій [1].

Дослідження комунікативної функції мови виявили, що інтерактивна організація мовлення може бути представлена як послідовність дій учасників, причому ці дії можна розглядати у двох площинах взаємодії: проблемній, що є пов'язаною із завданням, яке стоїть перед учнями, і співвідносній, яка проявляється у співвідносних діях висловленого мовлення і регуляції відношень, що виникають при цьому. При цьому характер взаємодій і напрям розмови (діалогу) визначаються взаємозалежними проблемною і співвідносними динаміками. Консолідація (або конфронтація), що виникає під час спілкування, впливає на форми активності; активність, своєю чергою, накладає відбиток на співвідносний план взаємодії і обумовлює можливості подальшого спілкування [2].

Проблема спілкування, її організація, розробка психологічних основ і створення технологій навчання спілкування є вирішена за допомогою методу активації можливостей особистості і колективу (авт. Г. Китайгородська) [3]. До найважливіших принципів інтенсивного навчання автор зараховує: 1) особистісно-орієнтоване навчання; 2) рольову (ігрову) організацію навчального матеріалу і навчального процесу; 3) колективну (групову) взаємодію; 4) концентрованість організації навчального матеріалу і навчального процесу; 5) багатофункціональність вправ. Інтенсивне навчання, яке ґрунтується на діяльнісному і комунікативно-особистісному підходах, розглядає спілкування іншою мовою з соціально-психологічної точки зору. За Г. Китайгородською, – це по-особливному організоване навчальне спілкування, під час якого відбувається прискорене пізнавальне збагачення (засвоєння матеріалу, оволодіння предметом) і активний розвиток особистості за допомогою системи керованих групових взаємодій (морально-етичне вдосконалення, творче тощо).

Навчальна взаємодія – це дієвий, реально існуючий зв'язок, взаємна залежність між учасниками спільної навчальної діяльності. Для нашого дослідження має значення аналіз процесів, в яких виявляють себе механізми становлення учня як суб'єкта навчальної взаємодії і як суб'єкта комунікативної діяльності, спілкування. Становлення суб'єктності в навчальному процесі обумовлює одержання (набуття) особистісного знання. Одержати особистісне знання є неможливим, поки не виникнуть певні життєві ситуації, де нагромаджується певний досвід. **Особливістю навчання спілкування** саме і є включення до змісту навчання особистісного досвіду усіх учасників навчального процесу. Актуалізація досвіду в процесі навчальної взаємодії надає ситуації особистісного змісту і сприяє переходу учня із об'єктної в суб'єктну позицію.

Навчання взаємодії з **Іншим** як міжкультурна комунікація ґрунтується на тому, що світ є багатогранний, поліфонічний, що існує безліч істин, за допомогою яких людина пізнає себе, узгоджує свої інтереси та цінності з потребами і запитамі інших людей; таке навчання покликане виховувати толерантність, терпимість до інших людей, до відмінностей у традиціях, поведінці, проявах культури **Іншого**. Навчальна взаємодія повинна дати зрозуміти, що суспільство – це складна система, яка функціонує на основі взаємозв'язку різних культур. Під час спілкування представник певної культури контактує з іншими культурами і особистостями, вбирає чи, навпаки, відкидає риси цих людей і цих культур на основі власного життєвого досвіду, аналізу соціокультурної інформації, навчального матеріалу.

Основою для розробки теорії інтерактивного навчання слугують ідеї символічного інтеракціонізму (Дж. Мід, Дж. Блумер, А. Шюц), діалогічного персоналізму (М. Бубер, М. Бахтін, А. Ухтомський), інтерсуб'єктного підходу (Л. Дорфман), положення про співвідношення міжособистісних і суспільних відносин (Г. Андреева), психології довір'я, педагогіки ненасилля, а також методи активного соціально-психологічного навчання, тренінги толерантності та міжкультурної взаємодії.

Інтерактивне навчання будується на основі взаємодії з **Іншим** як представником іншої культури (тобто згідно з моделлю міжкультурної комунікації). За такої взаємодії двох людей проявляються чотири рівні суб'єктної взаємодії:

- 1) кожен з них є носієм загальнолюдської свідомості;
- 2) кожен є носієм культурних цінностей, які є створені народом, представником якого він (кожен) є;
- 3) кожен з них є представником певної системи світоглядних цінностей, тієї чи іншої релігійної конфесії чи організації;
- 4) кожен з них є представником соціальної і /чи професійної групи, водночас кожен є неповторною індивідуальністю, яка визначається статтю, віком, характером, темпераментом та іншими особливостями людини, через які ці всі культурні рівні проявляються.

Ця багатоаспектна сутність може розглядатися як індивідуальна характеристика людини, що є пов'язана з її власним життєвим досвідом і яка полягає в оволодінні нею різними рівнями культури – інтернаціональною, національною, соціальною, професійною. В контексті ситуації взаємодії кожна людина проявляє свою індивідуально обумовлену культурну сутність. У цьому контексті ми опираємося на положення М. Бахтіна про людину як про унікальний світ культури, яка вступає у

взаємодію з іншими особистостями-культурами, які творять себе під час такої взаємодії і впливають на інших. Механізмом взаємодії особистостей-культур є діалог, який можна інтерпретувати як форму спілкування окремих людей і як спосіб взаємодії їх з об'єктами культури і мистецтва в історичній перспективі. Осмислення власного "Я" відбувається шляхом спілкування з **Іншим**.

У педагогічному процесі важливо створити такі умови, за яких учень співвідносить себе не тільки зі своєю, але й з іншими культурами, відчуває симпатію, прагнення знайти способи взаємодії, бажання співпрацювати з іншими людьми, незважаючи на наявні відмінності. За будь-якого спілкування є наявною взаємодія культур: позмінна активність повідомлення (яке передають і яке сприймається), поступове вироблення спільної мови спілкування тощо. Основною метою будь-якої навчальної взаємодії є розуміння партнерами один одного. Але на практиці цього важко досягнути, оскільки існують бар'єри, що перешкоджають ефективній реалізації взаємодії. Такими бар'єрами в загальнопсихологічній інтерпретації є смислові, емоційні, когнітивні, тактичні. У діяльнісному підході виділяються мотиваційні і операційні труднощі, які співвідносяться з двома основними сторонами спілкування – комунікативною та інтерактивною. "Бар'єр" спілкування – це суб'єктивне переживання суб'єктом деякої складності, нестандартності, суперечливості ситуації, що виникає внаслідок несприйняття партнера спілкування, його дій, нерозуміння тексту (повідомлення), нерозуміння партнера, зміни комунікативної ситуації, власного психічного складу тощо. Саме навчання на основі моделі міжкультурної комунікації може розглядатися як навчання подолання різних труднощів. У цій ситуації можливими є декілька шляхів: по-перше, знання про труднощі; по-друге, підхід до проблеми усвідомлено; по-третє, створення морально-ціннісної бази для їх подолання; по-четверте, вибір деяких загальних рекомендацій щодо способів подолання можливих труднощів; по-п'яте, допомога в індивідуальному розвитку відповідних здібностей.

Пізнання кожним учнем своїх індивідуальних особливостей спілкування, самотності, цінності стає можливим за дотримання принципу рефлексії, який виступає у формі усвідомлення суб'єктами діалогу самих себе у світі "інших", "своїх" культури в спільноті "інших" культур. На заняттях доцільно створювати такі ситуації, де учні обробляють і систематизують свій досвід за допомогою загальних схем аналізу різних понять.

Найважливішим завданням є навчання взаєморозумінню. Взаєморозуміння – це таке розшифрування партнерами повідомлень, яке відповідає змістові цих повідомлень з точки зору їх авторів. Під повідомленням мається на увазі будь-яка інформація, що передається партнерами за допомогою слів, жестів, міміки, інших знаків спілкування. Механізми взаєморозуміння під час спілкування такі:

1) ідентифікація – це спосіб розуміння іншої людини шляхом усвідомленого чи неусвідомленого уподібнення її до самої себе;

2) стереотипізація – це класифікація норм поведінки та їх інтерпретація;

3) рефлексія – це осмислення суб'єктом того, чому він мав той чи інший вплив на суб'єкта по спілкуванню;

4) зворотний зв'язок – це одержання адресантом інформації про те, який вплив він мав на адресата, і корегування на цій основі подальшої стратегії спілкування [4].

Навчання взаємодії як міжкультурної комунікації пов'язане з активним включенням цих механізмів до освітнього процесу. Особистісний досвід, яким би багатим він не був, не засвоюється сам по собі. Всупереч уявленню, що людині довелося багато пережити під час спілкування з іншими, ще не означає, що така людина набула розгорнутих навиків міжособистісних відношень. Головною умовою особистісного росту є відкритість до особистісного життєвого досвіду.

На заняттях розкривається суть "іншості", відмінності від інших. Це повинно сприяти формуванню почуття власної гідності і здатності до самопізнання. Ці якості особистості розглядаються в контексті групи, коли терпиме ставлення до себе виступає як необхідна умова толерантності по відношенню до іншого. Члени навчальної групи повинні усвідомити, що позитивне ставлення до себе є найважливішим елементом позитивного ставлення до оточуючих, до світу загалом. Під час занять викладач докладає особливих зусиль для того, щоб показати, що

одним із основних бар'єрів у спілкуванні між людьми є те, що всі люди думають і відчувають приблизно однаково. З людиною слід спілкуватися в тому вимірі (світі), у якому вона живе.

Основними функціями, які реалізуються під час міжкультурної комунікації, є:

- інформаційна – відбувається обмін інформацією і досвідом, нагромадженими кожним учасником в процесі пізнання і освоєння свого соціокультурного освітнього простору;
- стимулювальна – за рахунок інтеріоризації нового знання, включення його до картини своєї дійсності відбувається зміна і розвиток особистості учасника;
- креативна – після взаємного обміну досвідом, його трансформації і включення в культурно-освітній процес взаємодіючих суб'єктів починається активне творче використання нової інформації та досвіду;
- когнітивна – під час взаємодії відбувається, по-перше, взаємопізнання партнерів, по-друге, сумісне пізнання освітньої діяльності;
- підтверджувальна – утвердження образу самого себе під час спілкування з іншими людьми – найважливіший фактор розвитку особистості. Інша людина, якщо вона здатна показати партнерові під час спілкування, що може сприйняти його таким, яким він є в даний момент, допомагає партнерові посилити відчуття самоідентичності, унікальності свого власного “Я”.

Інтерактивне навчання спілкуванню, згідно з моделлю міжкультурної комунікації, найбільш ефективно реалізується під час вивчення іноземних мов. С.Г. Тер-Мінасова зазначає, що тісний зв'язок і взаємозв'язок викладання іноземних мов і міжкультурної комунікації є настільки очевидним, що не потребує детального витлумачення. Кожний урок іноземної мови – це перехрестя культур, це практика міжкультурної комунікації, оскільки кожне слово відображає інший світ та іншу культуру [5].

Навчальний предмет “Іноземна мова” має одну важливу властивість, яка пов'язана саме із спілкуванням. Спілкування є одним із найважливіших засобів навчання, але у той самий час комунікативна діяльність є найважливішою метою навчання. При цьому визначення цілей навчання виходить за межі власне дидактичного процесу і має освітній характер, оскільки ставить не вузьке завдання оволодіння мовою як засобом спілкування, а завдання розвитку комунікативної компетентності людини як особистісної якості і як ресурсу взаємодії з іншою культурою. Вивчення іноземної мови дає можливість взаємодіяти з людьми різних країн і культур, розширяти кругозір, змінювати світобачення, сприяти розвитку толерантності і внутрішньої культури людини, збагачувати індивідуальну картину світу кожного учня. Проблема становлення людини як суб'єкта міжкультурної комунікації пов'язана з оволодінням нею як іншою мовою, так і відповідною культурою. Але становлення людини бікультурної відрізняється від становлення людини двомовної. Можливим є вивчення іноземної мови від носіїв мови. Також можливим є стати двомовним без того, аби стати бікультурним. Протилежне не є істиною.

Метою інтерактивного навчання з точки зору “учень – середовище” є допомогти кожному учневі бути готовим до спілкування із зовнішнім світом, усвідомити особливості такого спілкування, опанувати різні мови такого спілкування, що є необхідним для продуктивної міжкультурної комунікації. На уроках іноземної мови слід якомога ширше впроваджувати методи інтерактивного навчання, які б сприяли зменшенню напруги між соціальним характером людської діяльності та індивідуалізованою моделлю традиційного навчального процесу. Такими методами є рольові ігри, вправи для груп з невеликою кількістю учасників, вправи на розвиток навиків саморегуляції, робота над проектами, дискусії, тренінги, моделювання ситуацій тощо [6]. Інтерактивне навчання будується на основі таких ситуацій, де взаємодія розвивається в природний спосіб і учні можуть використати свій потенціал для здійснення реальної комунікації. У цьому разі центр педагогічної діяльності знаходиться вже не у лінгвістичній площині, а в площині спілкування. Йдеться про те, щоб максимально розкрити і розвинути навички, здібності, які є необхідними для оволодіння іноземною мовою. Це довір'я до себе та інших, відкритість до всього нового, здатність вступати в контакти, слухати інших, здатність виразити себе як особистість, вміння подати себе, гнучкість, здатність до репродукування, комбінування та асоціювання.

Отже, перед уроком іноземної мови стоять нові завдання: це насамперед підготувати людину майбутнього, людину, що здатна проявити себе в умовах глобального багатокультурного простору, яка є відкритою до іншої культури, а отже, і до спілкування з іншими. Основне завдання викладання іноземних мов на сучасному етапі – це навчання мови як повноцінному засобу спілкування, засобу міжкультурної комунікації.

1. Ляудис В.Я. *Методика преподавания психологии*. – М., 2000. – С. 14. 2. Павлова Н.Д. *Коммуникативная функция речи: интенциональная и интерактивная составляющие: Автореф. дис.... д-ра психолог. наук*. – М., 2000. – С. 44. 3. Китайгородская Г.А. *Новые подходы к обучению иностранным языкам // Вестник Моск. ун-та. Сер. 19 “Лингвистика и межкультурная коммуникация”*. – 1998. – № 1. – С. 38. 4. Руденский Е.В. *Социальная психология*. – М., 2000. – С. 348. 5. Тер-Минасова Г.Г. *Язык и межкультурная коммуникация*. – М., 2000. – С. 25. 6. Ковальчук М.А. *Гуманизация образования: методы интенсивного обучения иностранным языкам // Вест. Моск. ун-та. Сер. 19 “Лингвистика и межкультурная коммуникация”*. – 1998. – № 3. – С. 20 – 30.

УДК 378.016:81`243:371.334

В.В. Вдовін

Національний університет “Львівська політехніка”

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ЯК ОПТИМАЛЬНИЙ ЗАСІБ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВНЗ

© Вдовін В.В., 2007

Розглядається питання комунікативного підходу як оптимального засобу навчання іноземної мови і його практичного застосування, де основна увага приділяється комунікативній компетенції студента.

The problem of the communicative approach is considered in the article, as an optimum language teaching means and its application in practice, where the main attention is drawn to the communicative competence of a student.

Для більшості викладачів є відомим явище структурно-компетентного, але комунікативно-некомпетентного студента. Це означає, що можливість правильно маніпулювати структурою мови є тільки частиною того, що є включено до вивчення мови. Такий студент є здатним створювати граматично-правильні речення і в той самий час не може створити простої комунікації. Він може граматично правильно сказати: / *Have you a fire ?* /, / *do you have illumination ?* /, але жодна з цих реплік, хоча й граматично правильна, не буде використана носієм мови.

Тут є “щось інше”, що потребує усвідомлення і це “щось” включає в себе вміння сказати “правильну річ” у “правильний час” [К. Johnson, K. Morrow. – P.1–2].

У загальніших термінах, ми можемо говорити про комунікативне вивчення мови, як про таке, що розпізнає навчання як комунікативну компетенцію, яка є його основною метою. Таке мовне навчання відрізняється від більш традиційних підходів, у яких акцентується увага на вивченні структурної компетенції у навчанні іноземної мови [К. Johnson, K. Morrow. – P.10].

Д.Х. Хаймс дав визначення комунікативній компетенції як найбільш загальному терміну для визначення можливостей особи. Він стверджує, що компетентність залежить від знання мови і від вміння використовувати її залежно від ситуації.